

Porcelántervezők, porcelángyárak Magyarországon az elmúlt évtizedekben

AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUMBAN FÉL ÉVSZÁZAD MAGYAR KERÁMIAMŰVÉSZETE CÍMMEL TÖBB MINT EGY ÉVE (1999 JÚNIUSÁTÓL SZEPTEMBERIG) RENDEZETT KONFERENCIASOROZATON TÖBB ÉRDEKES ELŐADÁS HANGZOTT EL A RENDEZŐK SZÁNDÉKA SZERINTI ÁTFOGÓ FELMÉRÉS ÉS ÖSSZEGZÉS IGÉNYÉVEL. A KÉSZÜLŐ KIADVÁNY MEGJELÉNÉSÉIG LAPUNK ÖSSZEFOGLALÓ TÁJÉKOZTATÓJA UTÁN (MAGYAR IPARMŰVÉSZET/1999/4/74. OLDAL) SZÁNDÉKUNK VOLT EGYES BESZÁMOLÓK KÖZREADÁSA, DE AZ IPARMŰVÉSZET GAZDAG ESEMÉNYEI FOLYAMATOS HELYSZÜKÉT IDÉZNEK ELŐ, MONDHATJUK, SZERENCSERE. EGYETLEN ESETBEN TESZÜNK KIVÉTELT MOST AZZAL, HOGY KÖZREADJUK VERESS MIKLÓS IZSÓ MIKLÓS- ÉS FERENCZY NOÉMI-DÍJAS PORCELÁNTERVEZŐ IPARMŰVÉSZ EMLÍTETT ALKALOMMAL ELŐADOTT GONDOLATAIT, KORSZAKJELLEMZŐ MŰLTIDÉZÉSE MIATT. A MŰVÉSZNEK 70. SZÜLETÉSNAPOJA ALKALMÁBÓL ÉLETMŰKIALLÍTÁSA VOLT LÁTHATÓ AZ EMLÍTETT RENDEZVÉNY IDEJÉN AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUMBAN.

Herend. 1956-ban végeztem az *Iparművészeti Főiskolán*, porcelán szakon. Ekkor kerültem a *Kőbányai Porcelángyár* állományába is. Főiskolásként évente 1-1 hónap szakmai gyakorlatot Herenden és Kőbányán töltöttem. Herenden *Vastagh György*, *Stróbl Alajos*, *Lux Elek*, *Ligeti Miklós* szobrászok voltak a nagymesterek. Az ő bronz- és kőszobráik porcelánváltozatai sorakoztak a polcokon. *Izsó Miklós* táncoló parasztját *Gácsér Kata* mintázta porcelánba. Később *Hanzély Jenő* és *Bruck Tibor*, valamint *Lőrincz István* tevékenykedtek a herendi műhelyben. Ide kerültünk mi, főiskolások szakmai gyakorlatra, ahol a Garányi házaspár (*Garányi József* és *Staindl Katalin*) segített eligazodni. Öten aludtunk két összetolt ágyban, ahol egyszerre kellett fordulni, és korán kelni, mert az éjszakás vasutas albérlő reggel feküdt le benne. Ezek voltak a boldog diákévek. Az üzemből a rendet, a fegyelmet és a pontosságot tanultuk meg. De mindazok, akik odakerültek, szinte belezuhantak egy megrögzött hagyományba, amelybe a fiatalabbaknak nagyon nehéz volt beilleszkedni. Szerintem Herend csak mostanában, az új megbízásokkal éli művészi megújulását, reneszánszát, aminthogy mára már *Városlód* is erős karakterű tervezőkkel dicsekedhet Herend közelében.

Kőbánya. 1956-ban egy siketnéma kolléga fogadott minket, aki még a főiskola elődjében, az Iparművészeti Iskolában végzett. Ketten érkeztünk új tervezőként, nem is tudtuk mit kezdeni velünk. Hol a festészeti, hol a gipszműhelyben szorítottak asztalsaroknyi helyet, ahol nappal a gépkorongok foglaltak voltak. A később többször is kiszűrített *Csárdáskirálynő* el-

te virágkorát a kis *Mókussal*, amelynek talapatát *Hofi Géza* törülte tisztára a lefújás után. Évente új kollégákkal bővült a tervezőállomány, *Habuda Adám* igazgatónak köszönhetően. A Csárdáskirálynő és társai nagy tervei jelentettek mind a gyárnak, mind a kereskedelemnek. Nem is volt egyszerű dolog vele versenyezni. Az az alkotógárda, amely itt összekovácsolódott, később évtizedekig az észak-magyarországi *Hollóházi Porcelángyár*ban teljesedett ki, amikor Kőbányán már megszűnt a díszmű-gyártás. Hollóházan a műszaki porcelán szép szürkés anyagával dolgoztunk, mivel itt elsősorban műszaki áruk gyártása folyt. 1956-ban a Lengyelországban végzett *Koczor Sándor* került oda, kisvártatva *Schrammel Imre*, majd *Várdeák Ildikó* segítette beindítani a figura- és díszmű-gyártást a korábbi fajanszgyártás helyére. A kőbányai műteremből átvett tervezők a budapesti gyár Liget utcai műtermében maradhattak, *Steiner László* igazgatónak köszönhetően, aki a Hollóházan omladozó sártengerben lévő egykori gyár helyére épült, Európa akkor egyik legkorszerűbb gyárát is vezethette. A tervezőlétszám is bővült, így átlagosan 8 iparművész dolgozhatott sok nehézség közepette. A vezetőváltás nem volt mindig sikeres, de sok esetben külső tervező foglalkoztatása sem. Volt idő, amikor a több évtizede ott dolgozó tervezők odautazása sem volt kívánatos. Alapvető dolgokat megtiltottak, mint például a pályázatokon való részvételt, vagy az aranyfesték és kobaltfesték használatát stb.

A *Gránit Csiszolókorong- és Kőedénygyárban* *Zabajszky László* karcolta a fajanszedényre motívumait. Edényféléket is gyártottak és folya-

matosan egészült ki a gyár tervezőállománya, majd ugyanígy el is távoztak onnan.

A *Budapesti Porcelángyár* a csempe és a szaniter gyártása mellett díszmű-gyártással is foglalkozott. Több jó tervezője változó létszámmal igyekezett pozícióját megtartani. Végül is a fő profilokat a külföldi olcsóbb és jobb minőségű áruk tönkretették.

Rombány. Az eredetileg cserépkályhagyár, később burkolóanyagokat és csempéket gyártott. Most a *Zalakerámia* egysége. Korábban 4-5 tervezőt foglalkoztatott.

Az *Aquincumi Porcelángyár* nem tartozott a *Finomkerámiaiipari Művek* (FIM) nagyvállalati keretébe, hanem tanácsi (ma önkormányzati) vállalként működött. A tehetséges, remek kis figurákat alkotó *Ősz Szabó Antonia* munkái mára már eltűntek. A gyárat is lebontották, mára már nyoma sem maradt.

Pécsen a *Zsolnay-gyár*ban óriási szecessziós hagyomány és a kedves állat- és madárfigurákat is mintázó *Simkó bácsi* várta az érkező új kollégákat. A sokféle anyag, bőséges lehetőséget nyújtott akár épület- vagy köztéri plasztikák mintázására is. Ezt a lehetőséget nagy tehetőséggel ki is használták az iparművészek. Herenden és Pécsen az öröklött hagyományok megőrizték a gyárak korábbi karakterét, de ahol az ipari kerámiagyártás mellé később társult a díszmű-gyártás, csak nehezen sikerült valamiféle karaktert kiharcolni.

Hódmezővásárhely *Majolikagyárát* 1912-ben alapították, és ez ma is a kézfazekas-hagyományok őrzője. Itt is foglalkoztattak iparművészt. Az *Alföldi Porcelángyár* már a FIM idején 1965-ben *Habuda Adám* vezérigazgatósága

alatt jött létre. Alapításáért Állami Díjat kapott. Az elmúlt évben ottjártamkor a vezetők közül sem emlékeztek nevére. A gyár óriási területe ma három nagy egységre szakadt, teljes mértékben külföldi érdekeltséggel és irányítással. Edénygyártása nagyszerű tervezőkkel, korszerű gépekkel történik ma is.

1956-ban, amikor mi végeztünk a főiskolán, nem ismertük a gyárak egymás közti viszonyát. Úgy tűnt, hogy mindegyik saját anyagával és profilljával foglalkozott. Az egységes művészeti szervezést és irányítást 1954-ben *Jubász László*, az *Iparművészeti Tanács* alapítója és az *Iparigazgatóság* kezdeményezte. A Tanács irányítása alá vette az ipari társművészetek ágazatait. Hús évig létezett, 1976-ban kormányrendelettel megszüntették, feladatkörét három szervezet vette át. Ennek egyike az 1963-ban alapított *Képző- és Iparművészeti Lektorátus* lett. A tervutasításos rendszer felváltásáig a Tanács bírálta a tervezőművészek valamennyi munkáját. Az új gazdasági mechanizmus bevezetésével ez módosult, 1968-tól a kulturális járulék bevezetésével a kötelező zsűrizés csak a díszmű termékekre vonatkozott, és megnövekedett a gyárak önállósága. Az 1960-as évekig működő *Finomkerámiaiipari Országos Vállalat* (FOV), amelynek keretében a gyárak önállóan működtek, a FIM váltotta fel, és ez a rendszer, mint említettem, *Habuda Adám* vezérigazgatósága alatt teljesedett ki. Az Ipari Minisztérium (IM) keretében alakították meg a terméket bíráló zsűrit, amely gyáron kívüli „nagymesterek”, ipari és kereskedelmi vezetők és egy vagy több gyári tervező részvételével működött. Nekem volt tisztem a zsűrizés bonyolítása. Mintegy tíz év után sikerült átadni e nem irigylésre méltó pozíciót *Sikota Győző*nek. Az is említésre méltó, hogy ekkoriban műteremvezetőket neveztek ki üzemenként. A FIM tervezői részére *Huszár Imre* szobrászművész tanácsadóként vállalta a belső továbbképzés feladatát. A gyári tervezői helyzetre jellemző néhány dolgot megemlítek. Kezdeti időben modellünk is volt Kőbányán. De a heti egy alkotónap biztosítása sok heves vita eredménye volt. Az alacsony fizetés pótlására, ösztönzésre fizetékkiegészítésként tervezési díjat állapított meg a zsűri. A tárgy elfogadása után 30-50 százalékos, később 100

Veress Miklós: Táncosnő, vázlat a tympanonhoz / Miklós Veress: Dancer. Sketch to the tympanum
1993, ceruzarajz (a művész tulajdona)

százalékot kapott a tervező. Továbbképzésre – megszüntéig – a *Szilikátipari Tudományos Egyesület*, és esetenkénti művésztelepi beutalás adott lehetőséget. Nehezen indult meg a külföldi utak szervezése, rendszerint az Iparművészeti Tanács kezdeményezésével, majd az üzemek is elősegítették, főként vásárvárosokba ezeket az utazási lehetőségeket. Csoportos, később egyéni kiállítások szerveződtek itthon és külföldön is. A hatvanas évektől rendezett *Ipari Vásárokon* történtek üzletkötések is. Arra is volt lehetőség, hogy a tervezők egy-egy példányt megkaphattak saját munkájukból, amelyre éppen az egyéni kiállításokon való részvétel kibontakozó lehetőségei miatt volt szükség. A főiskolát végzett, nem az iparon belül dolgozó kollégákkal a *Képzőművészek és Iparművészek Szövetségében* vagy művésztelepeken találkozhattunk. A gyárak a gazdasági tervek teljesítésére és túlteljesítésére töreked-

tek. Tudvalevő, hogy a tervezők által létrehozott tárgy az üzemi sorozatgyártás folyamán számtalan kézen megy keresztül. A hanyag retusálás, szivacsolás, az öntőformák túlzott kihasználása, a festőminták leegyszerűsítése a több kereset miatt, mind a sorozattermék leszállítását jelenti a tervteljesítések hajszájában. Ez a tervezők munkájának lejáratása, az esztétikai cél lerombolása. Előfordult, hogy zsűrizetlen tárgy is termelésbe került, meg olyan is, amit nem művész tervezett. A tervezők a gyárak igényeinek megfelelően éves terv szerinti dolgoztak. Az iparban dolgozó tervezők igazi eredményeit a pályázati szereplések mutatták meg, ahol a tervezők tudása megnyilvánulhatott és lemérhető volt, és itt lehetett megbecsülni az ipar teljesítményét is. Az erőfeszítéseket nagy nemzetközi elismerések – faenzai arany- és ezüstérmek, *Munkácsy- és Ferenczy-*, valamint *BNV-díjak*, más kitüntetések és oklevelek – igazolják. De jellemző, amikor *Tapió Virkala* finn tervező, a faenzai nemzetközi keramiakiállításon aranyérmet nyert, amelyből évente egyet adnak, *Kékkonon* elnök különgépet küldött érte. Amikor *Némethné Szonntag Éva*, a FIM tervezője, ugyanilyen kitüntetést kapott, itthon nem okozott vele osztatlan örömet. A nemzetközi színvonallú étkészlet gyártására – amelyre tervezőként a díjat kapta – nem voltunk felkészülve, vagyis nem tudtuk vele gyári szinten mit kezdeni. Elnézést kérek azoktól a kiváló kollégáktól, akiknek nevét nem említettem a gyári tervezői helyzet vázlatos áttekintésekor, de nevük és névjegyük *A magyar kerámiaművészet I. Alkotók, adatok 1945–1998* című enciklopédiában úgyszólván fennmarad. Ma már a magyar iparnak csak kiváló alapanyaggal, a legkorszerűbb előállítási módszerekkel és új ötletekkel lehet a világpiacon versenyképesnek lenni. Ez pedig csak kulturált ipari és kereskedelmi vezetők és szívvel-lélekkel, hivatástudattal dolgozó tervezők összefogásával lehetséges. Én 10 éve nem vagyok részese az iparban történeteknek.

VERESS MIKLÓS
porcelántervező

Az illusztrációt a művész bocsátotta rendelkezésünkre